

ŠPROCHA, Branislav – TIŠLIAR, Pavol: *Demografický obraz Slovenska v sčítaniach ľudu 1919 – 1940*. Brno : Tribun, 2012, s. 282.

Medzivojnové obdobie nepochybne zohralo významnú úlohu na ceste k formovaniu svojbytnosti slovenského národa, pričom každá z publikácií o tejto jedinečnej a neopakovateľnej epoche sa prostredníctvom množstva kauzálnych súvislostí a faktov, snažila podať komplexný a ucelený obraz o nedávnej minulosti. Historici sa pomocou nich snažili dávať dejinám zmysel a proporcionalitu. Ideou najnovšej monografie od Šprochu a Tišliara s názvom *Demografický obraz Slovenska v sčítaniach ľudu 1919 – 1940* vydané v roku 2012, ktorej snahou je nadviazať na ich spoločný titul o štruktúrach obyvateľstva v rokoch 1919-1940, bolo priniesť nové poznatky a analýzy v oblasti základných demografických procesov, akými sú nepochybne sobášnosť, úmrtnosť, či plodnosť. Publikácia obsahuje informácie, ktoré autori čerpali nielen z dostupnej literatúry, ale aj z archívnych prameňov a dobovej tlače.

Monografia je tematicky rozčlenená do desiatich kapitol, ktoré v jednotlivých podkapitolách konkrétnejšie približujú stav skúmanej problematiky. V prvej kapitole autori objasňujú zmysel a celkové chápanie demografie na Slovensku, ktoré sa nepochybne spája s vojenskými a daňovými účelmi a až neskôr s potrebami fungovania štátnej správy. V medzivojnovom období prebehlo celkovo päť sčítaní ľudu, pričom dôraz sa kládol na základné údaje o jednotlivých osobách, zistenie etnicity, náboženstva, ale aj gramotnosti či účasti vo vojnovom konflikte. Každé z nich pritom tvorí neoceniteľnú zložku pri skúmaní uvedenej problematiky, pričom zo strany autorov je nutné podotknúť, že hlbšiu demografickú analýzu poskytujú len dve československé sčítania, a to v rokoch 1921 a 1930.

Katastrálne súpisy v druhej časti monografie poskytujú pohľad na osídlenie Slovenska od čias novoveku, s dôrazom na prvú polovicu 20. storočia. Na základe dostupných prameňov je rozmiestnenie obyvateľstva definované ako nerovnomerné, vzhľadom na nepomer regiónov, ktoré poskytovali obživu spoločnosti, čo sa týkalo najmä banských oblastí a nízko položených kotlín. K negatívnym faktorom taktiež prispieval aj celkový objem rastu emigrácie.

Tretia kapitola prináša informácie o zložení populácie podľa veku a pohlavia ako dvoch základných demografických štrukturálnych znakov. Opierajúc sa o nemenné fakty je medzivojnové obdobie charakterizované ako demografická revolúcia, v ktorej došlo k výraznej kvantitatívno-kvalitatívnej premene procesu demografickej reprodukcie sprevádzanej postupným prechodom od vysokých mier plodnosti a úmrtnosti na relatívne nízku úroveň.

Nasledujúce kapitoly spracúvajú problematiku rodinného stavu, bytových strán, domácností a rodín, pričom autori neobchádzajú ani informácie o telesných postihnutiach v jednotlivých okresoch, ktoré na základe odporúčania Medzinárodného štatistického ústavu z roku 1872 tvoria pevnú zložku moderných sčítaní ľudu. Pri analýzach uvedených skutočností autori brali do úvahy aj nedemografické faktory, ako sú socioekonomické podmienky, kultúrne a hodnotové tradície, postoje a normy, ktoré pomáhajú dokresliť celkový obraz reprodukčného správania sledovanej populácie.

K tradičným obsahovým prvkom moderných uhorských a neskôr aj povojnových československých sčítaní patrila otázka gramotnosti obyvateľstva, ktorej je venovaný priestor siedmej kapitoly monografie. V rámci charakteristiky jednotlivých okresov autori dospievajú k záveru, že ženy na Slovensku boli v porovnaní s mužskou populáciou z pohľadu gramotnosti značne znevýhodnené, čo je pravdepodobne spôsobené nastavením vzdelanostného systému a celkovým postavením žien v spoločnosti.

Etnicita a konfesia, ktoré predstavujú veľmi významný atribút obyvateľstva každej krajiny, tvoria obsahovú náplň ôsmej a deviatej kapitoly. Monografia prináša nové fakty v prípade sčítania obyvateľstva z roku 1919, kedy došlo k zavedeniu demokratického prvku, ktorý slobodnou a priamou cestou určoval, že národnosť môže byť iba jedna a na jej určenie bola rozhodujúca jedine vlastná vôľa sčítaného. Na rozdiel od určenia národnosti, ktorej počas skúmaného obdobia predchádzali rôzne územno-správne zmeny, autori charakterizujú náboženskú skladbu obyvateľstva ako relatívne ustálenú.

Predmetom poslednej kapitoly je charakteristika ekonomickej aktivity a postupná transformácia slovenského hospodárstva v prvej polovici 20. storočia. Záverečná časť prináša prehľad o počte ekonomicky

aktívneho obyvateľstva v závislosti od jednotlivých odvetví. Autori poukazujú aj na javy, ktoré negatívne ovplyvňovali výrobnú činnosť populácie, akými boli najmä nezamestnanosť, agrárna preľudnenosť vidieka či vysťahovalectvo.

Výskum populačných štruktúr na Slovensku v prvej polovici 20. storočia je pomerne neprebádanou problematikou, napriek tomu, že demografia je jedným z dôležitých obsahových prvkov viacerých vedných disciplín. Cieľom autorov bolo spracovať základné ukazovatele demografickej povahy v rámci regionálnych analýz jednotlivých okresov Slovenska, ktoré vhodne dopĺňajú tabuľky, grafy, štatistické kartogramy či praktický miestny register. Monografia je určená nielen študentom histórie a príbuzných vedných odborov, ale aj všetkým tým, ktorí majú záujem o populačné dejiny Slovenska.

Denisa Prokeiová